

ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ 2010

ПРИНОС НА Р. БЪЛГАРИЯ КЪМ СЪВМЕСТНИЯ ДОКЛАД НА ЕВРОПЕЙСКАТА КОМИСИЯ И СЪВЕТА 2006 Г.

Стратегическа цел на Европейския съюз към 2010 г. е създаването на най- конкуренто-способната в света, динамична, основана на знания икономика с повече и по-добри работни места и по-висока социална кохезия. Постигането на тази цел изисква изключително внимание към осигуряването на подходящо образование и професионално обучение за подобряване пригодността за заетост на работната сила. Р. България, като страна, на която предстои присъединяване към Европейската общност, взема предвид европейските стратегии, политики и практики в областта на образованието и обучение при разработване на националната си политика. Водещи в това отношение за нас са Лисабонската стратегия до 2010 г., концепцията за учене през целия живот, програмата “Образование и обучение 2010”, Европейската стратегия по заетостта и др.

I. ВЪВЕДЕНИЕ: РАЗВИТИЕ НА НАЦИОНАЛНИТЕ ПОЛИТИКИ И ЛИСАБОНСКАТА СТРАТЕГИЯ

Лисабонската стратегия е важен фактор в цялостното развитие на политиките и на системите за образование и обучение в България. След публикуването на Заключенията от заседанията на Европейския съвет, приети в Лисабон (2000 г.), една от основните общоевропейски инициативи, в които България взе участие, беше процесът на набиране на мнения по Меморандума на Европейската комисия за ученето през целия живот (УЦЖ). По този начин и в национален план УЦЖ бе разгледано като ключов фактор, който следва да съпътства успешния преход към икономика и общество, основани на знанието. Консултационният процес по Меморандума послужи като основа за по-нататъшни действия, свързани с реализирането на концепцията за УЦЖ в страната.

Образованието е национален приоритет в управленската програма на правителството (2001-2005 г.). Основни приоритети в нея са осигуряване на ред и стабилност в образованието и развиване на системата за професионална квалификация, преквалификация и УЦЖ. Реформата в образованието е поставена пред важната задача да бъдат осигурени условия за професионална подготовка, които да дават възможност за непрекъснато поддържане качеството на работната сила и нейната пригодност за заетост в съответствие с изискванията на пазара на труда и икономиката на знанието. Тази задача може да бъде изпълнена чрез предоставяне на качествено образование и обучение за всички при равен достъп и равни условия. Основната цел на Лисабон, свързаните с нея три стратегически цели от Стокхолм 2001 г. и 13-те приоритетни области, индикаторите и референтните равнища са отчетени при разработване на Националната програма за модернизация на образованието. Тези индикатори са основни при формирането и реализацията на националната политика по заетостта и професионалното обучение на възрастни и са представени в Националният план за действие по заетостта (НПДЗ) от 2005 г., разработен на основата на насоките по заетостта на Европейската стратегия за заетост от 2003 г. и препоръките в докладите от 2004 г. на ЕК по въпросите на заетостта и обучението за постигане на лисабонските цели на ЕС. В момента се разработва национална система от индикатори за наблюдение и отбелязване на напредъка. Стратегията за развитие на образованието е свързана с Правителствената програма, Националният план за икономическо развитие до 2006 г., подготвения Национален план за развитие до 2013 г., Стратегията по заетостта 2004-2010 г. и др. Последната дава приоритет на повишаването на инвестициите в човешките ресурси в политиката по заетостта и пазара на труда. НПДЗ е съобразен с двете основни постановки от Общите препоръки на Съвета към всички страни членки: “Повишаване на адаптивността на работниците и предприятията” и “Повече и по-ефективно инвестиране в човешкия капитал и ученето през целия живот”.

Осъществяваната от 2000 г. в България реформа в професионалното образование и обучение (ПОО) е по посока реализиране на дефинираните през 2001 г. общоевропейски конкретни цели на системите за образование и обучение, както и на приоритетите и резултатите

от развитието на процеса Копенхаген. Взаема се участие в различните инициативи от регионален характер - по линия на Пакта за стабилност в Югоизточна Европа в частта "Инициативи за реформа в образованието за страните от Югоизточна Европа", двустранни проекти, проекти от Европейски обхват и др. В перспективата на Копенхагенската декларация България се включи и при подготовката на Маастрихтското комюнике, чиято цел беше да определи новите приоритети и стратегии за европейско сътрудничество в изпълнение на целите от Лисабон в областта на професионалното образование и обучение. Приети са Национална стратегия за развитие на продължаващото професионално образование (2004 г.) и Национална стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища. Чрез разработените от МОН рамкови програми за придобиване на професионална квалификация (2003 г.), са създадени механизми за идентификация и признаване на професионалните компетентности, придобити при предходно обучение. Със ЗПОО е осигурена нормативната база за признаване на неформалното учене, в която е отразена философията на общите европейски принципи за признаване на резултатите от неформалното и информалното учене.

По отношение изпълнението на целите на Болонския процес, с последните изменения в ЗВО (обн., ДВ бр. 48 от 04.06.2004 г.) беше поставена основата на преодоляването на основните пречки за прозрачност на квалификациите, давани от български висши училища и мобилност. С цел осигуряване на прозрачност, безпристрастно и справедливо признаване на квалификациите в международен аспект и мобилност, са разработени Наредба за държавните изисквания към основните документи, издавани от висшите училища и съпътстващото ги Европейско дипломно приложение (обн., ДВ бр. 75 от 12.08.2004 г.) по модела, разработен от ЕК, Съвета на Европа и ЮНЕСКО-ЦЕПЕС, Наредба за прилагане на система за натрупване и трансфер на кредити във висшите училища (обн., ДВ, бр. 89 от 30.09.2004 г.), която въвежда Европейската система за трансфер на кредити (ECTS) и Наредбата за държавните изисквания за организиране на дистанционна форма на обучение във висшите училища (обн., ДВ бр. 99 от 02.11.2004 г.). Предстои разработване на единна система за трансфер на кредити в професионалното и във висшето образование ECVET. Тези документи, заедно с наредбите за придобиване на висше образование по регулирани професии, съгласно Секторните директиви на ЕС, са сериозно основание за подобряване качеството на висшето образование при въвеждането на Европейски стандарти и практики. Също така, в края на 2004 г. приключи разработването на вътрешноуниверситетските системи за оценяване и поддържане качеството на обучение и академичния състав, които да отчитат и студентското мнение.

Включването на всички заинтересовани страни в областта на образованието и обучението се извършва чрез трипартитни органи на национално, регионално и местно ниво като социалните партньори (национално представени организации на работодателите и работниците) участват в консултациите за създаването и прилагането на политиките. При формулиране на образователните политики и приоритетите по заетостта оказват влияние основни стратегически и сравнителни материали, включително на ОИСР, ЕС, Световната банка и други институции.

Главна трудност при осъществяване на националните политики за образование и обучение представляват ограничените финансови ресурси. На настоящия етап финансирането на образованието и обучението се извършва основно със средства от бюджета, при съвсем ограничено участие на бизнеса. Недостатъчните инвестиции биха могли да окажат негативно влияние върху качеството на обучението. Все още работодателите не разглеждат обучението като форма на инвестиция. Във връзка с приоритета усъвършенстване на условията за достъп до образование и обучение основни трудности са бедността и социалната изолация, липса на достъп до информация на голяма част от българското население и липса на мотивация. Съществуват трудности, свързани с оптимизиране мрежата на професионалните училища и мрежата на висшите училища, главно поради голямата съпротива на регионално ниво. Има трудности и при максимално точно определяне на потребностите от обучение и обвързването им с реалните бъдещи потребности. Също така, темповете на компютризиране на учебния процес и въвеждане на ИКТ са недостатъчни.

Източници: [1-14].

II. ПО-ГОЛЯМО И ПО-ЕФИКАСНО ИНВЕСТИРАНЕ: ФОКУСИРАНЕ НА РЕФОРМАТА ВЪРХУ КЛЮЧОВИТЕ ОБЛАСТИ

Законодателната рамка в системата на образованието и обучението в страната (ЗНП, ЗПОО, ЗВО) определя основните аспекти на модернизацията на националната образователна система. С оглед предприеждинителните изисквания, както и въз основа на текущите характеристики, могат да се определят като нуждаещи се в най-голяма степен от модернизиране следните области: усъвършенстване структурата на образователната система; предоставяне на висококачествено образование (подобряване на качеството и ефективността на учебния процес, методите на преподаване, учебно-техническата база, дидактиката като цяло, учебното съдържание, качеството на учителския, възпитателския и преподавателски състав); осигуряване на равен достъп до образование; обвързване на образованието и обучението с потребностите на пазара на труда; по-голямо обвързване на висшето образование с науката; развитие на системата за управление на образованието; обвързване на финансирането с качеството на образователния продукт; осигуряване на достъп и качество на професионалното обучение за възрастни; осъвременяване на материално-техническата база; осигуряване на условия за включване на по-голям брой лица във форми за учене през целия живот; подобряване на началната и перманентната квалификация на обучаващите; сътрудничество и партньорство на национално, регионално и местно равнище; активизиране участието на работодателите в процеса на обучение; внедряване на ИКТ в образованието и обучението; инвестиране в развитието на човешкия ресурс; усвояване на минимум два чужди езика в рамките на средното образование.

Инвестициите в човешките ресурси са издигнати в национална цел и са едно от стратегическите направления по Закона за държавния бюджет на Р. България за 2005 г. заедно с въвеждането на ИКТ, подобряване на енергийната ефективност и развитие на научните изследвания. Реформата в сферата на образованието с цел осигуряване на равен достъп до качествено образование е свързана с допълнителни инвестиции за внедряване на ИКТ; по-пълно обхващане на децата в ученическа възраст в системата на средното образование; насърчаване на българското участие в национални и международни програми и проекти; повишаване на квалификацията на преподавателите; подобряване на енергийната ефективност на българските училища; оптимизиране на училищната мрежа; проектно финансиране на дейности за подобряване качеството на висшето образование. Във връзка с подобряването на енергийната ефективност на българските училища са изготвени Стратегически насоки за осъществяване на проекти за енергоефективно саниране на училищните сгради. Координацията и контролът по цялостната реализация на проектите в областите се осъществява от Министерството на регионалното развитие и благоустройството и Министерството на енергетиката и енергийните ресурси.

Трудно е да се отговори на въпроса за степента, до която по-голямото и по-ефикасно инвестиране е ключов фактор в реформите. Тя е количествена мярка, без за това да е проведено специално изследване в общонационален мащаб от отговорни институции. Такова изследване може да се осъществи чрез многофакторен анализ с използване на статистически методи, тъй като са въведени няколко неопределени изисквания – “по-голямо”, “по-ефикасно”, “ключов фактор” и др. Това предполага значителни ресурси – изследователски, материални и финансови, както и продължително време на работа. По експертна оценка може да се прецени, че тази степен е висока. Самият напредък претърпява значителни трудности предимно от финансов характер, както от страна на предприятията и учебните организации, така и от страна на държавата. Засилено инвестиране се отбелязва през последните месеци, особено по отношение компютризирането на звената на образователната система. Не може да се каже същото за инвестирането в материално-техническата и дидактическа база на професионалното обучение на възрастни. По-голямото и по-ефикасно инвестиране като ключов фактор в реформите в образованието е от изключително важно значение.

Използването на фондовете на ЕС и по-специално предприеждинителните фондове чрез програма ФАР от самото начало са основен фактор за модернизиране на системата за обра-

зование и подпомагане на дейностите за професионално обучение на възрастни. ФАР подпомага ПОО и образованието за възрастни в стремежа му да повиши тяхното качество. Реализирането на проекти по ФАР има съществен принос за развитието на реформата в системата на ПОО и на образованието за възрастни, като например ФАР 2000 – SMAEP (проекти в областта на заетостта и образованието за възрастни); проект BG2003/004-937.05.03 “Професионална квалификация” (в него се предвижда усъвършенстване на Рамковите изисквания за разработване на ДОИ за придобиване на квалификация по професии в съответствие с европейските постижения в това отношение и разработване и актуализирането на ДОИ за общо 80 професии); проект BG2004/016-711.11.01 “Развитие на човешките ресурси и насърчаване на заетостта” (в него се предвижда реализиране на действия за усъвършенстване на системата за ПОО, включително усъвършенстването на ДОИ за общо 80 професии); “Инициативи на пазара на труда” и “Учене през целия живот и професионално образование и обучение”, “Професионална квалификация” и “Развитие на човешките ресурси и насърчаване на заетостта” (съвместен проект на МТСП и МОН по ФАР 2002, 2003 и 2004-2006 в областта на заетостта и образованието за възрастни); “Професионално обучение”, “Обновяване на институциите за професионално обучение” и “Насърчаване на младежката заетост” (проекти на МТСП по ФАР 2000 и 2002), проекти по PHARE-TEMPUS на висшите училища и др.

Работата по проекти по ФАР спомага за разширяване и развитие на професионалната квалификация на работната сила с оглед подобряване пригодността за заетост, професионална кариера и индивидуално развитие. Проектите са насочени към подобряване на качеството на професионалното обучение и перспективата за заетост чрез обновяване на училищни сгради, осигуряване на съвременно оборудване за професионално обучение, разработка на съвременни програми за обучение, подобряване на квалификацията на преподаватели, въвеждане на нови методи на обучение, изграждане на система за следене потребностите на пазара на труда, разработка на методика за професионално обучение на възрастни, актуализиране на ДОИ и др. Средствата, инвестирани в обучение или в развитие на образователни и обучителни системи по проекти по ФАР 2000-2003 на ЕС възлизат на 34.7 млн. евро, при 9.375 млн. евро съфинансиране от българското правителство. МОН реализира също проект „Финансово управление на средното образование” по многогодишната програма на ФАР за оптимизиране модела на разпределение на финансовите средства. През последната година сериозно внимание се обръща на обучението по разработване на проекти за кандидатстване за средства от Европейските структурни фондове след 2007 г.

В програмите "ЛЕОНАРДО ДА Винчи" и "СОКРАТ" (особено в подпрограмите "КОМЕНСКИ", "ЕРАЗЪМ" и "ГРЮНДВИГ") активно участват обучаващи институции – училища, гимназии, професионални училища, висши училища и центрове за професионално обучение. Чрез тях се използва транснационалното сътрудничество и натрупаният опит за повишаване на качеството, поощряване на иновациите и разпространяване на добрите професионални практики и системи в Европа. Висшите училища участват и в голям брой проекти по "ШЕСТА РАМКОВА ПРОГРАМА". Един от пътищата за обмяна на опит между старши специалисти от областта на образованието в България е по линия на програма "АРИОН".

ЗПОО предвижда децентрализация на системата за ПОО от национално на общинско и от общинско на училищно ниво, която ще позволи по-голяма гъвкавост спрямо изискванията на местния пазар на труда. През 2002 г. са приети Концепция и Програма за финансова децентрализация за разделение на дейностите, финансирани чрез общинските бюджети на местни и делегирани от държавата и определяне на стандарти за численост на персонала и стандарти за издръжка на общинските училища. Началното професионално образование и обучение (НПОО) се финансира от държавния бюджет, с малки изключения, при които средствата се осигуряват от общините. Въпреки че размерът на финансирането на ПОО нараства, той е все още нисък в сравнение със съвременните нужди. Необходими са чувствителни инвестиции за обновяване инфраструктурата на професионалните гимназии и професионалните училища в страната. Засега модернизиранието на учебните бази е най-вече чрез програма ФАР, но това са малко на брой училища в сравнение с общия брой про-

фесионални гимназии в страната. По отношение процеса на оптимизиране мрежата на професионалните училища, макар че статистическите данни показват напредък, през последните 6 години броят на професионалните училища намалява от 553 през 1998/99 г. на 496 през 2003/04 г. Процесът на оптимизацията е бавен и труден, главно поради голямата съпротива на регионално ниво. Аргументите на регионалните администрации и директорите на някои държавни и общински училища са свързани с това, че учениците трябва да имат възможността да учат там, където живеят. Общините дори финансират класове с минимален брой ученици. При организиране на продължаващо професионално обучение често се финансират курсове по популярни професии, въпреки че има регистрирани безработни със същата професия.

Основни тенденции във финансирането на ПОО: Според данни на EUROSTAT, публичните разходи за образование възлизат на 4.4 % от БВП през 2000 и 3.6 % през 2001 г., но все още са по-ниски в сравнение с много страни от ЕС (средно 5 % за 2000 г.). Националните данни сочат, че през 2002 обществените разходи за образование възлизат на 3.8 % от БВП. По отношение на средствата от частни инвестиции в образование, националните статистически данни сочат 1.0 % през 2001 г. и 1.0 % през 2002 г. Съгласно националните данни има увеличение до 14.8 % на обществените разходи за ПОО от 2001 г. до 2002 г., докато за същия период частните инвестиции в ПОО намаляват до 9.0 %.

По отношение финансирането на държавните висши училища, размерът на държавната субсидия за висше образование е 0.6 % от БВП, което е сравнително нисък обществен разход. Другите страни, както с по-висок, така и с по-нисък БВП, инвестират повече в своите системи за висше образование. От друга страна, България има по-нисък БВП пер capita от всички бивши страни-кандидатки с 28 % от средното ниво за ЕС [21].

Инвестирането в професионалната квалификация на човешките ресурси е част от общата социална политика на Република България, регламентирана чрез ЗНЗ и осъществявана чрез НПДЗ и съответните национални програми. Анализът на съществуващите тенденции в развитието на продължаващото професионално обучение до 2004 г. и предизвикателствата на присъединяването към ЕС налагат извода за необходимост от осезателно увеличаване на влаганите средства. Необходимо е да се увеличават значително средствата, инвестирани от работодателите за поддържане и повишаване на професионалната квалификация на заетата работна сила в предприятията. По-голямата част от организациите за обучение на възрастни са частни. Възлагане на обучение за възрастни, финансирано от Държавния бюджет, се извършва само след конкурс на оферти по силата на Закона за обществените поръчки, на лицензирани институции за професионално обучение на възрастни. За по-нататъшно подобряване на качеството на професионалното обучение на възрастни, съгласно ЗНЗ, предстои организирането на национална система за професионална квалификация на възрастни, която ще функционира на конкурентна основа, единни принципи, единна методическа база и социално партньорство.

Притокът на средства от международна помощ ще продължи да има съществен принос за осигуряването на средства за професионално обучение на различни целеви групи. На тази основа през 2005-2010 г. се предвижда да се използват следните източници за финансиране на продължаващото професионално обучение: средства от Републиканския бюджет (разпределени по отговорни институции, областни и общински администрации); програма ФАР и Структурните фондове на ЕС; международни източници; средства на работодателите (вкл. чрез прилагане на схеми за коопериране между малките и средните предприятия и обединяване на финансовите ресурси за провеждане на обучение за професионална квалификация); собствени приходи на доставчиците на професионално обучение; лични средства за развитие на индивидуалната работна сила; други средства на общините, местни юридически лица, неправителствени организации и др.; спонсорства, дарения и др. Ефективното използване на посочените възможности за финансиране на продължаващото професионално обучение предполага висока степен на координация в ползването на източниците, съобразно приоритетите на продължаващото професионално обучение на различните равнища. Използваният подход на програмно ориентиране на средствата от Републиканския бюджет следва

да получи масово приложение. Това ще даде възможност максимално ефективно да бъдат реализирани финансовите средства за постигане целите на Стратегията за заетост 2004-2010 г. чрез отговорните институции - МТСП, МОН, МФ, МИ, МРРБ, ММС и др. агенции и ведомства. Всички те ще работят за изпълнение на основните приоритети на стратегията съгласно определените срокове.

В областта на професионалното обучение на възрастни, чрез ЗНЗ са предвидени и се изпълняват мерки за насърчаване на работната сила и на работодателите за инвестиране в този процес. Тези мерки предвиждат чрез Агенцията по заетостта например за всяко разкрито работно място за обучение за придобиване на професионална квалификация и/или стаж, на което е наето безработно лице до 29-годишна възраст, на работодателите да се предоставят суми за срока на обучението и/или стажа му, но за не повече от 6 месеца. Също така работодатели, които осигуряват поддържане и повишаване на квалификацията на наетите работници и служители, да кандидатстват за предоставяне по определен ред на суми до половината от максимално определения размер на средствата за обучение на едно лице. Работодателите могат да наемат безработни лица за обучение и работа на работното място за времето, през което заетото лице е на обучение, а за всяко работно място, на което е наето безработно лице, да им се предоставят суми за времето, през което лицето е било на работа, но за не повече от 6 месеца. За всяко разкрито работно място за стажуване и/или чиракуване, на което е наето безработно лице, на работодателя се предоставят по определен ред суми за срока на стажа и/или чиракуването, но за не повече от 6 месеца. Допълнителни средства могат да бъдат предоставени също под формата на кредит за квалификация по предмета на стопанската дейност на безработни лица с право на парично обезщетение, желаещи да започнат самостоятелна стопанска дейност след одобряване на бизнес-проект. На работодател, който запазва заетостта на лицата, когато се намалява обемът на работата или спира работата за повече от 15 работни дни и ги включва в обучение за придобиване на професионална квалификация, се предоставят суми по определен ред за всяко лице за времето, през което е било обучавано. Ако работодателят запазва заетостта на лицата по ал. 1 за не по-малко от 12 месеца се осигурява финансиране на максималния размер на разходите за обучение. Същевременно Агенцията по заетостта организира обучение за придобиване на професионална квалификация в съответствие с потребностите на пазара на труда, изискванията на работодателите и утвърдения план, финансирано от Държавния бюджет, както следва: за безработни лица с право на парично обезщетение за безработица или такива, желаещи да започнат самостоятелна стопанска дейност след одобряване на бизнес-проект; за работници и служители в микро- и малки предприятия, които през последните 3 месеца са били на трудов договор при последния работодател или такива, за които се изменят изискванията към професионалната им квалификация поради конкретни промени в производството; за лица, на които работодателят е запазил заетостта при намаляване или спиране на работата за повече от 15 работни дни. В резултат е осъществен ръст на включените безработни във формите на професионално обучение над 2 пъти през 2004 г. в сравнение с 2002 г. Общо планираните и изразходваните за обучение за професионална квалификация средства по реда и условията на ЗНЗ са нарастнали около 4 пъти в сравнение с 2002 г. Не са предвидени специални мерки за насърчаване инвестициите в областта на ПОО, частните инвестиции от предприятията, домакинствата и индивидите, освен предвидените в Закона за облагане доходите на физическите лица.

Националната програма за модернизация на образованието предвижда разработване на система от индикатори за оценка на качеството на образованието, което е в тясна връзка и с оценяване ефекта от образователните политики. При мониторинг на политиките се отчитат всички официално оповестени публични анализи и независими изследвания. В процес на разработване е методика за мониторинг и оценка на активните програми и мерки на пазара на труда. Критериите за оценка обхващат показатели за характеризиране на програмите и мерките, в т.ч. по професионалното обучение на възрастни: ефикасност, въздействие върху заетостта и доходите, ефективност, устойчивост и организационен и финансов капацитет.

Източници: [7, 8, 15-21]

III. ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ИСТИНСКИ ВСЕОБХВАТНА И ПЪЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Ученето през целия живот (УЦЖ) в неговите разновидности в Р. България винаги е било едно от националните достойнства на страната през различните периоди на нейното развитие. След приемането на концепцията и философията на Лисабонската стратегия и разработването на Меморандума за УЦЖ на ЕС, България изцяло възприе и започна работа по изпълнение на основните постановки и посланията на Меморандума и произтичащите впоследствие документи. Разработените от страна на отговорните български институции национални доклади и информации отразиха реалното състояние и намеренията и мерките за развитие на УЦЖ в съответствие с основната цел на Лисабонската програма – изграждане до 2010 г. на общество и икономика на знанието. На ниво политики могат да бъдат очертани следните характеристики, с акцент върху [3] и [17]. Основен елемент на пресъздаване на концепцията на УЦЖ у нас е ученето и професионалното обучение на възрастни с оглед подобряване на пригодността им за заетост. Дейностите в тази връзка придобиват все по-голямо значение, както за да се отговори на изискванията за развитието на човешкия ресурс от гледна точка на присъединяването ни към ЕС, така и в отговор на демографските, икономически и глобални предизвикателства. Европейската концепция за УЦЖ е придобила висока степен на популярност, както сред експертите в областта на заетостта и професионалната квалификация, така и, макар и в различна степен, сред отделните групи население. Независимо от това предстои отговорна и компетентна работа за адекватно и ефективно пресъздаване на концепцията в практиката на всички равнища.

Прилагането на политиките е свързано с усвояването на различни европейски модели за политики, които подчертават различни подходи и начини за свързване на ППО с по-широките стратегии на УЦЖ. Правните рамки за ППО и УЦЖ следват европейското разбиране за ППО и УЦЖ и приложението на политиките е признато като общ проблем на министерствата, които отговарят за съответните ресори (МОН, МТСП). Все още Министерството на икономиката, което отговаря за създаването на благоприятни условия за развитие на икономиката, не се третира достатъчно като партньор в рамките на ППО, което създава проблеми в разгръщането на търсенето в предприятията. Надграждането върху най-добрите практики има положителни страни, но не липсват и отрицателните. Драматично бързите промени в икономиката и в следствие на пазара на труда ще се ускорят в периода на присъединяване към ЕС. Тези процеси имат огромно въздействие върху пригодността на хората за заетост и тяхната адаптивност, които трябва да се подпомагат от ППО и затова е нужно краткосрочно, средносрочно и дългосрочно планиране на всички равнища – от ниво политики до ниво индивид. Съпътстващите проблеми са липсата на анализ на нуждите от обучение и общата мотивация на хората да продължават да учат в организирани курсове за ППО. Стремелът е ППО все повече да се развива като рентабилна инвестиция за превръщане на човешките ресурси в действителен капитал на нацията. Резултатите от професионалното обучение и следващата реализация зависят във висока степен от професионалния избор на индивида. Професионалното ориентиране е съществен и задължителен компонент на УЦЖ. Поради това развитието на професионалното ориентиране е открито като стратегически приоритет за постигането на стратегическата цел на ЕС до 2010 г. Цялостна национална система за професионално ориентиране в аспекта на УЦЖ не съществува, но системно организирани дейности за професионално консултиране, информиране и ориентиране се осъществяват от системата на органите по заетостта чрез звената на Агенцията по заетостта. Техните услуги могат да бъдат ползвани от всички нуждаещи се (безработни, заети, ученици и др.).

Най-значими документи и разработки във връзка с изходните позиции и развитието на концепцията за УЦЖ в страната са:

- ♦ Управленската програма на правителството (2001-2005 г.) – четвъртата цел е определена като: “Поддържане и подобряване на качеството на човешките ресурси и тяхната трудова реализация”; като цяло съдържа редица направления за развитие на УЦЖ.

- ♦ Съвместният доклад за оценка на приоритетите в развитието на заетостта (2002 г.), който определя като важни задачи: отпускане на допълнителни ресурси за обучение, спешно увеличаване на ресурсите и целево насочване на мерките за обучение, подобряване на условията за достъп до обучение, на качеството на обучението и др.
- ♦ Стратегията за УЦЖ предвижда мероприятия и дейности, свързани с инвестиции в развитието на учителите, което ще гарантира достъпът до знания и усъвършенстване на уменията им. В Националната стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища и плана за действие към нея е заложено обучението на преподавателите за работа с ИКТ да се извършва на три нива - обучение на обучители, интензивни курсове за обучение на преподавателския състав в училищата и самообучение чрез специален софтуер. Интегрираната употреба на ИКТ в системите на образование и обучение чрез разработване на учебен софтуер ще създаде възможност уроците да се преподават по съвременен начин, като се ангажира вниманието и участието на учениците в процеса на преподаване.
- ♦ Стратегията за продължаващото професионално обучение за периода 2005-2010 г., която очертава националните приоритети за развитие на продължаващото професионално обучение в контекста на УЦЖ, определя отговорните институции и насочва усилията на държавните органи, работодателските организации, организациите на работниците и служителите и неправителствените организации към подпомагане развитието на този вид образование и обучение. включва приоритети, непосредствено свързани с развитието на човешкия капитал: усъвършенстване условията за достъп до продължаващо професионално обучение, постигане на ефективно взаимодействие между отговорните институции, осигуряване високо качество на обучението, повишаване на инвестициите за продължаващото професионално обучение, научното му осигуряване и др. В резултат, очаква се увеличаване броя на участниците в този вид обучение, както и броят на предлаганите обучителни курсове. В началото на 2005 г. е разработен и приет от МС План за действие по изпълнението на стратегията за 2005 г.
- ♦ Стратегията по заетостта 2004-2010 г. (приета с Решение на МС от 6.11.2003 г.), която съдържа конкретни насоки и мерки, свързани с развитието на човешкия капитал: усъвършенстването на образователната система за осигуряване на качествено начално професионално обучение, обучение на възрастни за подобряване на пригодността за заетост, създаване и развитие на национална система за професионално обучение, определяне на потребностите от обучение и т.н.
- ♦ Концепция на МТСП за УЦЖ с оглед подобряване на пригодността за заетост, одобрена от Националния съвет за насърчаване на заетостта през 2004 г.

В момента в МОН се разработва проект на стратегия за обучение на възрастни, а с оглед разпространение на добрите европейски практики в областта през февруари 2005 г. министерството издаде превод на български език на книгата “Отвъд риториката: обучение на възрастни: политики и практики” на ОИСР с оглед те да бъдат разпространени сред образователните и обучителни институции в България с нетърговска цел.

Системата за професионално обучение на възрастни в България предлага начална професионална квалификация, допълнителна квалификация и преквалификация на безработни и заети лица над 16-годишна възраст, с което естествено се вписва във философията на УЦЖ. Основните ѝ задачи са свързани с осигуряване на професионално обучение, съответстващо на динамичните потребности и изисквания на пазара на труда и на националните социално-икономически приоритети и преодоляване на разминаването между резултатите от обучението/ образованието и актуалните изисквания на пазара на труда. Овладяването на ключови компетенции е приоритетна цел на професионалната подготовка и основен принцип при разработването на Държавни образователни изисквания (ДОИ) за придобиване на квалификация по професии и в учебните програми по предмети във всички образователни системи. Ключовите компетенции, залегнали в ДОИ за придобиване на квалификация по професии се отнасят до: здравословно и безопасно упражняване на изучаваната професия и опазване на околната среда; формиране на умения за изработване и попълване на отчети, доклади, заявки, CV; икономически знания и умения; знания и умения в областта на трудовото право; работа в екип, комуникация с колеги и клиенти; работа с компютър; чужд език.

Създадената през 2000 г. със ЗПОО Национална агенция за професионално образование и обучение (НАПОО) като специализиран държавен орган за лицензиране на дейности в системата на професионалното образование и обучение, както и за координация на институциите, свързани с професионалното ориентиране, обучение и образование. НАПОО осигурява разработването на държавни образователни изисквания (ДОИ) за придобиване на квалификация по професии; поддържа Списък на професиите за професионално обучение (включващ около 198 професии), който е създаден в съответствие с ISCED-97 и ISCO-89 и представлява база за професионалните образователни и обучителни програми; координира дейностите по разработване стратегии за развитие и усъвършенстване на ПОО и наблюдение върху дейността на лицензираните центрове за професионално обучение с оглед поддържане на високо качество. Стратегията за развитие на дейността на НАПОО до 2010 г. (2004 г.) е с приоритети, съобразени с целите и развитието на процеса Копенхаген. В Плана за действие към стратегията (2005 г.) са предвидени реализиране на конкретни мерки за повишаване на качеството на професионалното обучение с цел осигуряването на пригодност за заетост; изграждане на Единна информационна система “НАПОО – Агенция по заетостта” с оглед създаване на предпоставки за ефективно взаимодействие и координиране на системите на ПОО и на заетостта в страната и осигуряване на широка информираност относно възможностите за квалификация, допълнителна квалификация и преквалификация в контекста на УЦЖ; разработването на Национална стратегия за ориентиране през целия живот; сътрудничество с работодателските организации за постигане на адекватност на професионалната подготовка по отношение на потребностите на пазара на труда.

Отчитайки идеята на Меморандума за УЦЖ - образованието през целия живот не само спомага за поддържането на висока конкурентноспособност и на потенциални възможности за осигуряване на заетост, но и че това е най-добрият начин за борба със социалното отхвърляне, Лицензираните от НАПОО центрове за професионално обучение (ЦПО) имат за задача да поставят в центъра на вниманието отделните индивиди и техните потребности, като предлага rabнообразни квалификационни курсове по актуални за съвременния етап професии, съобразени с предварително придобитите знания и умения от страна на курсистите, и с конкретните нужди за придобиване на съвременна квалификация за нискоквалифицирани работници, отговаряща както на нуждите на пазара на труда и предлаганите от правителството социални програми, така и на новите технологични процеси. ЦПО са децентрализирани институции в системата на ПОО, предоставящи обучение за придобиване на начална професионална квалификация, допълнителна квалификация и преквалификация на лица над 16-годишна възраст. След получаването на лицензията ЦПО се контролират от НАПОО единствено по отношение на качеството на ПОО и спазване на нормативната база при издаване на национално признати документи за квалификация. ЦПО са мобилни обучаващи институции и са изключително пригодни за професионално обучение на възрастни – продължаващо обучение и УЦЖ. Перспективна форма за приближаване на УЦЖ до непосредствения потребител за България са читалищата в цялата страна. В редица случаи нейните звена са единствената организирана структура в отдалечени населени места, която може да предостави материална база и учебни материали. Тяхната дейност може да бъде разширена и в посока на предоставяне на професионални знания и умения.

В съответствие с посочените в програмата на правителството приоритети в раздел “Образование и наука”, МОН полага непрекъснати усилия и влага средства за подобряване на учителския състав и ресурс чрез организиране на краткосрочни и дългосрочни курсове за квалификация на учители както по ново учебно съдържание, така и по нови методи на преподаване; работа в мултиетническа среда; приоритетно инвестиране в обучението на учителите по чужди езици и информатика, отчитайки потребността от такива знания в ЕС; повишаване квалификацията на учителите чрез сътрудничество с научни дружества и фондации. Дирекция „Студенти и специализанти” към МОН участва в изпълнението на програмите и инициативите на Съвета на Европа, свързани с повишаването на квалификацията на учителите, преподавателите, подготвящи учители, автори на учебници и учебни помагала, експерти в областта на чуждоезиковото обучение и други специалисти от сферата на

образованието чрез участие в семинари през 2000–2005 г. Основна тема на семинарите е образованието за правата на човека и активното и отговорно гражданско участие, които имат ключово значение за развитието на плуралистичната демокрация, а голяма част от усилията насочени към обучението на учители по предмети, свързани с гражданското образование. Чрез тях бяха създадени условия за подпомагане обмяна на идеи, опит и научни изследвания и бяха насърчени връзките, обменът и създаването на нови партньорства и мрежи. Много от семинарите бяха организирани от Европейския център за съвременни езици в Грац (Австрия). Особено внимание се отделя и на преподаването на история, което има за цел изграждане на знания, умения и нагласи у бъдещите граждани на демократичните общества. За периода 2005-2010 г., с приемането на България в ЕС в бъдеще ще се налага с все по-голяма значимост в обстановка на разширено културно сътрудничество въвеждането на по-разнообразен подход към изучаването на езици в условията на европейската гражданска демокрация. Дейността ще включва анализ на езиковата политика и очертаване на ефикасни стратегии за по-голяма диверсификация, включително разработване и въвеждане на общи европейски справочни материали.

По отношение развитието на основите за непрекъснато учене във възможно най-ранна възраст, достъпът на деца до образование се подобрява чрез обучение на екипите за комплексно педагогическо оценяване към регионалните инспекторати по образованието и на екипите в детските градини и училищата с цел запознаване с новите изисквания и процедурата за оценяване на образователните потребности на деца и ученици с увреждания, както и за изработване и въвеждане на индивидуални програми за обучение и развитие; обучение и квалификация на педагогически и управленски кадри за работа с деца със специални образователни потребности в обща образователна среда; обучителни семинари за квалификация на учителите от помощните училища. През 2005 г. са приети Национална програма и План за по-пълно обхващане на децата и учениците в задължителна училищна възраст, при осигуряване на условия за достъп до образование на тези ученици без разлика по отношение на етническа принадлежност, пол, произход и вероизповедание, чрез създаване на възможност за всеки да се обучава независимо от неговия начин на живот и икономическо положение.

С приемането на ЗПОО е запазена традицията в рамките на средното образование, успоредно с усвояване на общообразователния минимум да се придобива и квалификация по професии. Въведените през учебната 1999-2000 г. ДОИ за учебно съдържание по новия учебен план осигуряват единна общообразователна подготовка за всички обучаеми - основа за усвояване на професионална квалификация. За разлика от предишни години, когато получаването на дипломата за средно образование беше обвързано с успешното полагане на изпитите за придобиване на професионална квалификация, сега на учениците от професионалните гимназии е дадена възможност след успешно завършване на XII клас да придобият средно образование и получат дипломите си. В същото време те имат възможност да се явят на изпити за придобиване втора степен на професионална квалификация, а ако желаят да придобият и трета степен на професионална квалификация могат да продължат в XIII клас.

Процесът по признаване и валидиране на неформалното и самостоятелното учене е в начална фаза. Стъпка в тази насока е разработването на Рамкова програма Е за непрекъснато професионално обучение за актуализиране или разширяване на придобитата професионална квалификация, утвърдена от министъра на образованието и науката през 2004 г. С нея се определят условията, при които лица със стаж по дадена професия могат да се явят на държавни изпити и при успешното им полагане да получат документ, удостоверяващ професионалната им квалификация. Основната цел е в максимална степен да се признаят усвоените компетенции. Предвижда се процесът по валидиране да започне от 2007 г. като предварително се осигури методологичната и организационна основа. Концептуални и стратегически постановки в тази област се съдържат в Концепцията на МТСП за УЦЖ с оглед подобряване на пригодността за заетост и Стратегията за продължаващото професионално обучение за периода 2005-2010 г. Действия за подготовка на разработването и въвеждането на система за валидация на квалификацията, придобита чрез неформално или самостоятелно учене, се предвиждат в Плана за действие за 2005 г. в изпълнение на НСПЮ

2005-2010 г. По НПДЗ 2005 г. се предвижда разработване на концепция за нормативната и методологична уредба на валидацията. Дейности в тази насока са включени в проекти по ФАР и проекти по линия на двустранно сътрудничество. Предвидени са и възможности за валидиране на знания и умения, придобити от неформалното и самостоятелното учене.

По отношение развитието на разнообразни пътища на учене и оворени учебни възможности, структурирана в съответствие с нивата на образование по ISCED 97, националната образователна система осигурява възможности за повишаване на образователното и квалификационното равнище на обучаемите през целия живот. С приемането на основните закони, регулиращи системата на образование и обучение [1, 3, 4, 11] се постига придобиване на необходимата подготовка в системата на средното, респ. висшето образование, както и професионална квалификация за лица, които са избрали обучение във формите за професионална подготовка. Проектът на Правилник за прилагане на ЗНП, който се изработва в момента, предвижда разширяване и нормативно уреждане на съществуващите форми на обучение – напр. самостоятелна, дистанционна и кореспондентска форма на обучение. Нормативната база [3] предлага дневна, задочна, вечерна или самостоятелна форми на професионално обучение, дава се възможност и за провеждане на гъвкаво обучение, например обучение за придобиване на професия чрез няколко кратки курса по част от професия, в зависимост от възможностите на обучаемия; обучение по Рамкова програма Е с възможност за надграждащо обучение; неформално обучение; самостоятелна подготовка и др. От края на 2004 г. нормативно осигурено е въвеждането на дистанционно обучение във висшите училища. Развива се дистанционното обучение и в ЦПО, една от пречките за неговото масово използване е сравнително високата цена на съпътстващата го информационна и комуникационна техника.

С измененията в [2] са предвидени дейности, норми и процедури, гарантиращи достъпа на деца и ученици със специални образователни потребности в детските градини и училищата чрез създаване на екипи за оценка на образователните потребности, проследяване динамиката в развитието на такива деца и изготвяне на индивидуални програми за тяхното обучение и развитие. С промените в [26] се регламентира откриването на работно място за длъжността “ресурсен учител” за подпомагане на 5 деца/ученици със специални образователни потребности. В момента в страната се обучават и възпитават интегрирано 670 деца и ученици със специални образователни потребности, които се подпомагат от 123 ресурсни учители. Също така, по програмата “Заетост на учители в обучение на деца с увреждания” на МТСП се организират и провеждат специализирани курсове за безработни учители.

При въвеждането на алтернативни форми на институционална интеграция са изградени механизми на взаимодействие между директорите на домовете за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителска грижа и общинската администрация, които продължават успешно да действат. С оглед създаване на условия за противодействие срещу прояви на дискриминация е разработен проект на Национален план за образователна интеграция на деца от етническите малцинства, в който са включени антидискриминационни разпоредби. Направена е оценка на специализираните институции за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителска грижа. През последната година МОН утвърди Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, в която се акцентира върху образователните проблеми на децата от етническите малцинства и начините за тяхното разрешаване с цел създаване на възможност за равен достъп до качествено образование; дефинирано е понятието сегрегация като социално явление; създадени са модели за десегрегация на ромските училища, както и база данни за сегрегирани детски градини и училища и за приемните детски градини и училища за цялата страна.

Във връзка с инвестирането в учители, обучители и преподаватели във висшите училища, съществува диференциация в системата на заплащане при придобити нови квалификации и повишаване на квалификацията, но тази система се нуждае от значително усъвършенстване. Сериозен ресурс се влага за мотивиране на учителите за придобиване на по-висока професионално-квалификационна степен. Всяка придобита професионално-квалификационна степен се взема пред вид при формиране на заплатата на учителя/преподавателя. От друга

страна, малката разлика в заплащането за придобити професионално-квалификационни степени демотивира учителите да повишават квалификацията си. Важен елемент в инвестирането на обучители е дейността на учителите-методисти, които с намален норматив часове и непроменени заплати могат да обучават и подпомагат колегите си. Приоритетно се инвестира в обучението на учители по чужди езици и информатика. В страната все още не съществува цялостна система за подготовка на обучители на възрастни. Квалификацията на учителите на възрастни е техен личен проблем и нейното повишаване не е обвързано със заплащането. Андрагогиката все още не е широко застъпена при подготовката на педагогически кадри и обучаващи, поради което обучителите на възрастни са малко. Повишаването на квалификацията на учители в ЦПО осъществява епизодично в рамките на проекти по ЛЕОНАРДО да Винчи, СОКРАТ, ГОПА и др. Като примери на добри практики могат да се посочат включените модули за обучение на обучители от редица програми за заетост.

ДОИ осигуряват основната нормативна уредба за иновации в учебните планове и учебните програми, включително за възрастни. Освен това конкурентният принцип на възлагане на обучение за възрастни, стимулира доставчиците на обучение за развитие на качеството на обучението, което предполага допълнителни средства за обновяване на материално-техническата и дидактическа база. В съответствие с европейските изисквания се полагат грижи за въвеждане на подобрения и иновации в методите за обучение, учебните програми и учебните планове. Добър пример за това е дейността на българо-германските центрове за професионално обучение на възрастни в Пазарджик, Ст. Загора и Плевен, както и Националният център за професионално развитие в София към МТСП.

Във връзка с целта за създаване на общество, основано на знанията, представянето на българските ученици по скалата за оценяване на грамотността PISA за 2000 година е 430, докато средната стойност за ЕС е 500 (източник: OECD, PISA, 2000 г.). Нивото на участие в образованието (ISCED 1-6) през 2000/01 е 44.2 % в сравнение с 57.5 % средно за ЕС, а степента на рано напускащите училище за 2003 г. са 22.4 % при средна стойност от 15.9 % за ЕС 25 (целта за 2010 г. е степента да бъде намалена с 10%). Завършващите по-високо от средно образование от 20-24 годишните съставляват 75.6 %, докато целта на ЕС към 2010 г. е най-малко 85 % от 22 годишните да завършат по-висока степен от средно образование.

В контекста на УЦЖ, системата на висше образование все още предимно предлага образование на млади хора в редовна форма. Преминаването към масова система и към система, която предлага гъвкави модели на обучение с цел насърчаване на УЦЖ, дава основание да се предполага, че профилът на възрастовото разпределение на студентите в системата на висшето образование, който по статистически данни в момента е подобен на този в останалите наскоро присъединени страни, ще нарасне, доближавайки се до равнищата на 16-те страни на ЕС като Германия и в известна степен Великобритания. Степента на участие на 18-23 годишните в системата на висшето образование (2000 г.) е около 24 % - малко по-висока от тази на Унгария и Чехия, които са с най-близки показатели по население до България. Процентът на 30-34 годишните с висше образование (2000 г) е около 20 % - доста голям в сравнение с този на доста от бившите страни-кандидатки, вкл. Унгария и Чехия [21].

Мониторинг на дейностите, свързани с УЦЖ се осъществява в общия аспект на мониторинг върху образователните резултати и резултатите от обучението на възрастни за професионална квалификация, които бяха представени по-горе. С разработването на обща национална стратегия за УЦЖ ще се идентифицират конкретните подходи и индикатори, специфични за националната практика. Общоприети показатели за резултатите от УЦЖ са използваните в системата на ПОО и неформалното учене като степен на образование, степен на професионална квалификация, брой включени възрастни в професионално обучение, брой завършили професионално обучение, брой на лицата, участвали в различните форми на УЦЖ, извън формалната образователна система, брой на учебните институции – училища, ЦПО, читалища, качествени и количествени показатели за учебна документация, учебно оборудване, финансови средства и т.н. и техните производни показатели.

Източници: [1-5, 11, 21, 23-26, 32]

IV. РЕФОРМАТА ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

България е една от страните, приели най-рано изискванията на Болонската декларация на европейските министри на образованието. С приемането на Закона за висшето образование през 1995 г. и на Закона за изменение и допълнение на ЗВО през 1999 г. се постави началото на развитието на новия модел за висше образование.

Поправки в Закона за висшето образование от 2002 г. въвеждат термина “регулирана професия”, на основата на което се разработват държавни изисквания за обучение по специалности от списъка на регулираните професии с цел хармонизиране на програмите и условията на обучение с европейските стандарти и практики за специалностите и професионалните квалификации, свързани със специален режим на признаване. През същата година с цел осигуряване на гъвкавост и адаптивност на висшето образование спрямо потребностите на пазара на труда бяха приети промени в законодателството, чрез които регистърът на специалностите в системата на висшето образование беше заменен от класификатор на областите на висше образование и професионалните направления. В него са посочени общоприетите в световната образователна и научна практика области и направления с цел изпълнение на препоръката на Болонската декларация специалностите да бъдат “ясни и сравними”. По този начин се предостави възможност на висшите училища да предлагат програми и професионални квалификации и да подготвят студенти по специалности съобразно възможностите си, в динамично съответствие на промените и нуждите на пазара и европейските стандарти.

Съгласно Закона за висшето образование, българската система на висшето образование организира обучение след завършено средно образование и се състои от следните степени:

- ♦ Първа степен – с минимален срок на подготовка по учебен план 4 години, като на завършилите се присъжда образователно-квалификационна степен “бакалавър”. Обучението в нея осигурява базова широкопрофилна подготовка и степен на квалификация с цел предоставяне на широки възможности за заемане на работно място чрез придобитата професионална квалификация и директен достъп до европейския пазар на труда. Около 2/3 от завършилите бакалаври продължават в магистърски програми.
- ♦ Втора степен – с минимален срок на подготовка 5 години или не по-малко от 1 година след степента “бакалавър”, като на завършилите се присъжда образователно-квалификационна степен “магистър”. Обучението в нея осигурява задълбочена фундаментална подготовка, съчетана с по-тясна ориентация на учебните програми с цел профилиране на определена или интердисциплинарна специалност, както и възможности за тяхното ориентиране към конкретни потребности на пазара на труда.
- ♦ Трета степен – с минимален срок на подготовка 3 години след придобитата степен “магистър”, като на завършилите се присъжда образователна и научна степен “доктор”, а обучението в нея се осъществява по научни специалности.

В българското висше образование съществува още една нормативно регламентирана степен – образователно-квалификационната степен “специалист”. Тя представлява най-кратката степен за придобиване на професионално висше образование (ISCED 5B) с продължителност 3 години и нормативно регулирана практическа насоченост на обучението и се придобива в колежаите, които са структурни звена на висшите училища или самостоятелни висши училища. Завършването на висше образование на степен “специалист” позволява продължаване на обучението на по-висока степен или включване в пазара на труда. По-голямата част от завършилите студенти с такава квалификация продължават в бакалавърски програми.

Важни стъпки в процеса на засилване на съвместимостта на българското висше образование с европейските стандарти са приетите от МС през 2004 г.

- ♦ Наредба за държавните изисквания към съдържанието на основните документи, издавани от висшите училища с неразделна част Европейското дипломно приложение. Целта на приложението е осигуряване на достатъчни и независими данни, които да съдействат за подобряване на “прозрачността” и за безпристрастно и справедливо признаване на документите за образование и професионална квалификация (дипломи, степени, сертификати) в между-

народен аспект. То съдържа описание на същността, нивото, контекста, съдържанието и статута на обучението, което е преминало и успешно завършено от притежателя на оригиналния документ, който удостоверява квалификацията и към който е прикрепено приложението.

- ♦ Наредба № 21 на Министерство на образованието и науката за прилагане на система за натрупване и трансфер на кредити във висшите училища, която е съвместима с ECTS. Базирана на пълна студентска заетост, кредитната система осигурява възможност на студентите да избират дисциплини, учебни форми и форми на самостоятелна работа, както и мобилност на основата на взаимно признаване на отделни периоди на обучение за придобиване на образователно-квалификационна степен на висше образование. Тя позволява индивидуално планиране на времето и периодите на обучение на основата на модули, както и прехвърлянето на кредити от едно висше училище в друго и от една система в друга. Присъдените на студента образователни кредити задължително се вписват в основните документи, издавани от висшето училище, а в академичната справка и Европейското дипломно приложение заедно с оценката по шестобалната система се вписват съответствията ѝ по скалата на ECTS.

- ♦ Наредба за държавните изисквания за организиране на дистанционна форма на обучение (ДФО) във висшите училища, с която нормативно бяха регулирани условията и изискванията за организиране на дистанционна форма с цел гарантиране качеството на обучение. Тази форма е равнопоставена на редовната форма на обучение по отношение съдържанието на учебния план, изискван брой кредити за съответната специалност, диплома за завършена образователно-квалификационна степен и професионална квалификация и може да бъде организирана само от висши училища, създадени по реда на ЗВО и получили съответната програмна акредитация. ДФО дава възможност за повишаване на образованието и квалификацията без напускане на работното място, а със специален текст в наредбата се насърчава разработването на учебни програми за хора със специални образователни потребности.

С оглед засилване на конкурентноспособността в европейски и световен мащаб, българските висши училища увеличават връзките на сътрудничество с университети от европейски страни за създаване на съвместни образователни програми, като в една част от тях обучението се провежда на езици на ЕС с цел консолидиране на образователните процеси в Европа и осигуряване на достъп до европейския пазар на труда чрез професионалните квалификации. През 2000-2005 г. на базата на натрупания опит от изпълнението на двустранни междуправителствени програми за образователен обмен МОН разработи система за подпомагане на студенти, докторанти, специализанти, преподаватели и изследователи при подготовката им за участие в конкурси за обучение и специализация в чужбина.

През 1995 г. чрез Закона за висшето образование беше създадена Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА) като независима агенция към Министерски съвет. След включването на България в процеса Болоня агенцията участва във всички инициативи за изграждане на европейско пространство за висше образование и стандартизиране на критериите за оценяване и акредитация на европейските агенции за оценяване на висше образование. С промените в ЗВО от 2004 г. се създават условия за поддържане на качеството на обучението чрез институционално осигуряване на следакредитационен мониторинг от страна на НАОА. През периода 1995-2004 г. висшите училища разработват своите вътрешно-университетски системи за оценяване и поддържане на качеството на обучението и академичния състав, които отчитат и студентското мнение и които са част от критериите на НАОА. Част от тези системи са сертифицирани по ISO 9001:2000.

Структурата на висшите училища е определена със Закона за висшето образование, като на частните висши училища е дадено правото да използват организация, различна от регламентираната в закона. Значителната автономията на българските висши училища (в сравнение със страните от ЕС и страните-членки на ОИСР), гарантирана със ЗВО, предоставя възможности за максимално разнообразие от програми за степенно обучение и следдипломна квалификация, в съответствие с индивидуалните потребности и нуждите на пазара на труда. Достъпът до висше образование е разширен чрез усъвършенстване на институционалната мрежа и развиване на нови форми на обучение чрез предоставяне на възможност на висшите училища да организират дистанционно обучение. С цел запазване на достъпа до висше обра-

зование за хора в неравностойно социално положение е приет на първо четене в НС Закон за кредитиране на студенти и докторанти (2005 г.).

Автономията на висшите училища позволява установяване на партньорски връзки с институции в страната, както и с чуждестранни институции за висше образование. През 2002 г., по проект по линия на Пакта за стабилност за югоизточна Европа е създаден Българо-румънски интеруниверситетски Европа център, с партньори Русенски университет, Румънско-български икономически университетски колеж – Гюргево, Академия по икономика – Букурещ, Център по европейска интеграция към университета в Бон, Технологичен университет Chemnitz, Европейски университет Виадрина – Франкфурт (Одер). Други примери на дългогодишно успешно сътрудничество са между Технически университет – София и университетите в Карлсруе, Технически университет в Брауншвайг (от 1990 г.), Асоциацията на франкофонските университети AUF (от 1993 г.), между Химико-технологичния университет – София и Технически университет в Хамбург (от 1991 г.), AUF (от 1992 г.), между Университета за архитектура, строителство и геодезия – София и Технически университет – Виена и др. Освен това, голяма част от частните висши училища са създадени с международно участие. Връзките между университетите и научно-изследователските институти са основно в обмен на знания чрез преподаване или включване на студенти в изследователски проекти при подготовка на дипломните им работи. Законово регламентирани са условията за провеждане на практически обучения и стажове в предприятия, но като цяло практическото обучение все още е една от слабите страни на системата на висшето образование. С подкрепата на Министерство на икономиката, Американското посолство и бизнес-организации от 2002 г. се организират ежегодни кампании за свързване на работодателите и висшите училища с цел предлагане на стажантско обучение и възможности за кариерно развитие.

Необходимо е разработването на концепция на нов закон за висшето образование, тъй като последните промени в него от 04.06.2004 г. не го подобриха съществено. Това наложи създаването на специална работна група, която до края на 2005 г. да разработи параметрите и философията на нов закон за висшето образование, с който следва да бъде решен и въпроса за сроковете на обучение на образователно-квалификационните степени “бакалавър” и “магистър” (схеми 3+1 или 3+2, при сега съществуващите срокове у нас 4+1 и 4+1.5 години). Предстои статутът на колежанското образование да бъде нормативно променен, тъй като е встрани от Болонския процес. Също така, необходима е оптимизация на броя на българските висшите училища – в момента те са общо 51, включително колежите. Възниква въпросът по какъв начин е най-разумно да стане това. Администрирането в случая е недопустимо. У нас съществуват и значителен брой висши училища със сравнително малък брой студенти. Техният профил позволява на първо време да се извърши асоциирането им, а впоследствие сливането им с големите университети. Този процес не може да се извърши без съвместните усилия на бизнеса, потребителите на специалисти с висше образование и без участието на НАОА и резултатите от следакредитационния мониторинг. В момента се работи в насока усъвършенстване на механизма за разпределение на ресурсите на висшите училища, отчитащ резултатите от акредитацията, търсенето от страна на кандидатите, търсене на пазара на труда и стойността на обучението, включително разработване на правила за отчетност за изразходване на ресурсите, както и за учебната и научната дейност. Необходимо е подобрене в баланса на изучаваните специалности, тъй като делът на изучаващите социални, стопански и правни науки през 1999/2000 г. е почти 50 % при средно 30 % за студентите от ЕС. Делът на изучаващите природни и компютърни науки според [21] е 4 % при средно 12 % за ЕС. Тези 4 % обаче не отчитат факта, че компютърни науки се изучават основно в специалности от професионално направление “Комуникационна и компютърна техника” в техническите университети и като такива попадат в процента на изучаващите технически науки и производство – около 13 % за 1999/2000 г. при средно 14 % за ЕС. Всичко това предполага провеждането на адекватна държавна политика и целево финансиране на определени професионални направления и спиране финансирането на специалности, които не се вписват в обществената практика в България.

Източници: [11-14, 21, 27-29]

V. ПОВИШАВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО И АТРАКТИВНОСТТА НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Осъществяваната от 2000 г. в България реформа в ПОО е по посока реализиране на дефинираните през 2001 г. общоевропейски конкретни цели на системите за образование и обучение, както и на приоритетите и резултатите от развитието на процеса Копенхаген. След влизането в сила на решението на Европейския парламент и Съвета на Европа за създаването на EUROPASS на 01.01.2005 г. МОН е отговорно относно участието на България в изпълнение на EUROPASS. Единната информационна система, разработвана от НАПОО и Агенцията по заетостта би могла да послужи като основа за присъединяване към EUROPASS.

Политиката на МОН за развитие на ПОО създава условия за гъвкавост на системата. На учениците се предоставя възможност да придобият различни степени на квалификация по време на гимназиалното си образование, както и различни възможности за продължаващо обучение. Рамковите програми за придобиване на професионална квалификация, регламентирани в ЗПОО, са приложими както за началното ПОО, така и към продължаващото професионално образование. Те определят рамката на обучението, като конкретизират условията за достъп до степените на професионална квалификация (от I до IV степен) и за придобиване на частична професионална квалификация, актуализиране на придобитата или повишаване на вече придобитата квалификация. Оценяването на напредъка на учениците се основава на ДОИ за оценяване. Крайната оценка на компетенциите и уменията при завършване на професионално образование, се получава чрез полагане на държавни зрелостни изпити за придобиване на средно образование и държавни изпити по теория и практика на професията за придобиване степен на професионална квалификация. Оценяването на качеството на професионалните училища се извършва от Регионалните инспекторати по образование. Няма обаче единни критерии за оценяване. Общо взето това са интересът към училището, броя на отпадналите ученици, ресурсно осигуряване и др.

Качеството на обучението в ЦПО се гарантира чрез процедура за лицензиране, а на обучението, организирано от Агенцията по заетостта чрез възлагане на право за обучение - след конкурс на лицензирани от НАПОО центрове и при спазване на Закона за обществените поръчки. От 2001 г. съществува одобрена от НАПОО система за мониторинг на лицензираните ЦПО. Обект и предмет на мониторинг са: дейността на централите по приложение и изпълнение критериите на НАПОО; спазване на нормативната уредба; ефективност на провежданото професионално обучение и съответствието му с изискванията на ЗПОО, определени с критериите на НАПОО; функциониране на системата за осигуряване качество на обучението; ресурсното осигуряване и др. НАПОО разработи система за последващ контрол на лицензираните ЦПО, която през следващите години ще изиграе роля на инструмент за превенция и осигуряване на качество.

Законодателните инициативи в областта на признаването на дипломи и професионални квалификации, предприети в изпълнение на изискванията на директивите 89/48/ЕИО и 92/51/ЕЕС, се развиват в две основни направления. Значителна част от правната рамка, регламентираща процедурите по признаването е в процес на обновяване. За хармонизиране на националното законодателство с правните норми на Общността, бяха внесени изменения и допълнения в някои основни нормативни актове и бяха разработени нови закони, подзаконовни нормативни актове, допълващи и осигуряващи практическото прилагане на вече изградената нормативна база. Националното законодателство е напълно съобразено с правните мерки на ЕС по отношение на 92/51/ЕЕС – например ЗПОО (1999 г.), е разработен изцяло в съответствие с изискванията на директивата съвместно с експерти от ЕК. Мобилността на обучението в ЦПО дава възможности за трансфер на кредити (преминаване на отделни модулни обучения, завършващи с удостоверения за професионално обучение).

В рамките на проекта на Европейската фондация за обучение “Разпространение на Копенхагенския процес” се предвижда през 2005 г. превод на български език на “Система за самооценка на системи и доставчици на ПОО” и “Практическо ръководство за формиране на политики в областта на ориентирането през целия живот”, а после НАПОО планира обсъж-

дане в широк кръг от експерти на възможностите за използването им за усъвършенстване на политиките и дейностите в областта на повишаване качеството на ПОО на национално ниво и разработване на национална стратегия за ориентиране през целия живот.

Нискоквалифицираните групи и лицата в неравностойно положение обикновено са със завършен клас от началното или основното училище. За включване в професионално обучение с придобиване на степен на професионална квалификация съгласно ЗПОО има изискване за входящо образователно равнище. Вероятно най-подходящо за тази група е обучение по професии с придобиване на първа степен на професионална квалификация – изисква се завършен шести клас (Рамкови програми А за начално професионално обучение с придобиване на I степен на професионална квалификация). В списъка на професиите за професионално образование и обучение във всяко професионално направление са включени професии с придобиване на I степен на професионална квалификация. Ако лицата са завършили VIII клас или клас от средното образование могат да се обучават и по професии с по-висока степен на професионална квалификация. Основен акцент в активната политика по заетостта е професионалното обучение на групите в неравностойно положение на пазара на труда – ниско грамотни, нискоквалифицирани, безработни. Това се осъществява чрез програми за ограмотяване, квалификация и заетост на тези хора с цел повишаване на пригодността им за заетост, конкурентноспособността им на пазара на труда и шансовете за намиране на работа чрез образование, квалификация и формиране на активно поведение на пазара на труда – например: чрез програмата за ограмотяване, квалификация и заетост на жителите на региони с етническо смесено население; Националната програма “От социални помощи към заетост”; програмите “Преодоляване на бедността”, “Красива България”, Национална програма за хората с увреждания, програмата за бежанци и др. – те имат модул за ограмотяване или професионална квалификация на безработни, насочен предимно към групи в неравностойно социално положение.. Обучението на възрастни по част от професия (Рамкови програми Д) също е подходящо за ниско грамотни или неграмотни хора – за него няма изискване за входящо образователно равнище. То завършва с изпити по теория и практика (държавни по национални изпитни програми, ако обучението е с цел придобиване на степен).

ДОИ за придобиване на квалификация по професии регламентират базисните компетенции, които се усвояват както в професионалната, така и в общообразователната подготовка; изискванията към входящото образователно равнище за обучение по дадена професия; дейностите, предметите и средствата на труд, както и знанията и уменията, необходими за практикуване на професията, възможностите за професионална реализация и повишаване на квалификацията и в голяма степен предопределят нейния облик. Те съдържат описание на целите и съдържанието на обучението; изисквания към материалната база и към обучаващите; обобщени критерии за оценяване на държавните изпити по теория и практика. В рамките на професионалното обучение се усвояват и някои компетенции, необходими за придобиване на професия с висше образование. Прилагането на ДОИ дава възможност за еднакво качествена професионална подготовка в обучаващите институции във и извън системата на Народната просвета), постигане на прозрачност на процеса на обучение, използване на еднакви критерии за оценяване, осигуряване на съответствие с изискванията на пазара на труда, осигуряване равностойност на сертификатите от различни обучаващи институции, възможност за хармонизиране с европейските стандарти с цел взаимно признаване на сертификатите. Работодателите участват при разработване и актуализиране на ДОИ както в работните групи, така и в процеса на оценяването им от НАПОО; един от рецензентите е задължително работодател, а профилът на професията се представя в браншовите камари за оценка. Всички тези стъпки са гаранция за стремежа разработваните проекти на ДОИ да бъдат максимално съобразени с изискванията на пазара на труда. От публикуваните в ДВ ДОИ за придобиване на квалификация по професии, на Интернет страницата на НАПОО е публикувана информация за всяка от професиите, както и за обучението по нея.

Обвързването на професионалното образование и конкретно на професионалното обучение на възрастни с потребностите и изискванията на пазара на труда са от първостепенно значение, както за заетостта, така и за качеството на обучението. Държавният план-прием в

професионалните училища е съобразен с изискванията на пазара на труда, а дейността по определяне на потребностите на пазара на труда непрекъснато се усъвършенства. През 2004 г. е разработена и приложена методика за определяне на потребностите на работодателите от професионална квалификация на работната сила на регионално равнище. По проекти на ФАР и двустранно сътрудничество се провеждат действия за подобряване на методиката и за прогнозирането им. Създаден е постоянно действащ експертен съвет към Съвета за икономически растеж, във връзка с провеждането на наблюдения, анализи, идентифициране и прогнозиране на потребностите от работна сила със съответна квалификация в отделни сектори и региони.

Застаряването на работната сила през последните години в страната налага непрекъснато актуализиране на професионалната квалификация и преквалификация на по-възрастните работници. Предприеманите мерки са в контекста на подобряване на пригодността за заетост на неравностойните групи на пазара на труда. ДООИ могат да бъдат използвани от работодателите, както при наемане на работници, така и за нуждите от осъвременяване на уменията на наетите работници. Например лица, обучавани по дадена професия в миналото могат, разглеждайки ДООИ, да разберат какви компетенции им липсват и да заявят желанието си за участие в курсове за обучение на ЦПО. Също така лица, овладели дадена професия, но не могат да намерят работа, могат да открият друга, близка по съдържание професия, за която в момента има свободни работни места и която те могат да усвоят, участвайки в квалификационен курс. Все още в България работодателите в недостатъчна степен финансират обучението на персонала си. Засега, едно такова обучение трябва да се финансира от самите лица и вероятно това е причината да няма достатъчно заявки за такива курсове. Създадена е нормативна база и възможности за повишаване на квалификацията и компетентността на по-възрастни работници чрез курсове и задочно обучение в училищата по изкуствата. В тях от 2000 г. са въведени нови учебно-изпитни програми за държавни изпити за професионална квалификация, с цел проверяване на степента на овладяване на ключовите компетенции, използват се ИКТ, въвежда се обучение и по нови, търсени модерни специалности с цел повишаване на атрактивността на обучението. В резултат ежегодно се изпълнява държавния план-прием на ученици и нараства съотношението кандидати/приети.

По отношение на специфичните обучителни нужди и ролята на учителите, липсата на цялостна система за обучение на обучители на възрастни представлява проблем. Институциите за подготовка на учители трябва да разработят система за обучение на учителите в ПОО, съобразена със спецификата на професията, техните лични интереси и умения, възрастовите особености на учениците им (деца или възрастни). Работодателите от друга страна трябва да дадат възможност на учителите да се запознаят с новостите в отрасъла като осигурят работни места, покани за участие в семинари и др. Необходимо е облекчаване на ограничителния режим в Наредбата за кариерното развитие на учителите [38] и намаляване изискванията за трудов стаж при преминаване от една професионално-квалификационна степен в друга.

Навременната идентификация на нуждите от ПОО е от изключителна важност, тъй като те се променят много динамично поради непостоянния икономически растеж, структурната реформа, отпадане на традиционни водещи отрасли и замяната им с други, демографски промени (намаляване на раждаемостта, застаряване на населението). През следващите години ПОО ще се преориентира в голяма степен към обучение и преквалификация на възрастни. Ранната идентификация на нуждите от умения с цел планиране на ПОО е процес, в който активната страна са работодателите. Те трябва да предоставят информация за нуждите от квалифицирани работници. За съжаление България е страна с променяща се икономика, с преобладаващи малки и средни предприятия, които не са сигурни колко време ще просъществуват. В резултат, най-търсено е обучението по професии в областта на туризма и икономиката, като лицата предполагат, че усвоените компетенции в рамките на такова обучение ще са полезни, независимо с каква дейност ще се занимават утре.

Източници: [3, 30-39]

VI. КОНСОЛИДИРАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗМЕРЕНИЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО И ОБУЧЕНИЕТО

Поради фактори като растящият брой на образователни институции, диверсификацията на висшето образование, развитието на различни схеми на мобилност и т. н., признаването на една квалификация за академични цели винаги изисква пълна информация за местоположението, времетраенето, съдържанието и оценката на образователните програми, които водят до него. В много случаи съществуващите документи за квалификация не дават достатъчно информация, като по такъв начин те не са прозрачни. От тази гледна точка е важно за целите на признаването да се работи с документ, който съдържа международно призната информация за добитата квалификация. Един от инструментите, осигуряващи такава информация, е влязлата в сила Наредба за държавните изисквания към основните документи, издавани от висшите училища и Европейското дипломно приложение. Второ, с въвеждането на ECTS е дадена възможност за признаване на периоди на обучение, проведени в чужбина, както и за признаване на крайни квалификации във висшето образование. Трето, нормативно регламентирано е организирането на дистанционна форма на обучение във висшите училища. С последните изменения в ЗВО беше поставена основата на преодоляването на основните пречки за прозрачност на квалификациите, давани от български висши училища. Също така НАОА промени съдържанието на дейността си с оглед повишаване на качеството на подготвяните специалисти на различните образователно-квалификационни равнища посредством външните сравнителни оценки, одита или лиценза от страна на водещи европейски висши училища или асоциации в Европейския съюз, които осъществяват оценки и акредитации.

В контекста на инициативите в рамките на процесите от Копенхаген и Болоня се очаква разработването на единна система за трансфер на кредити в професионалното и във висшето образование ECVET. В тази връзка е необходимо своевременно да започне работа по запознаване на българските образователни институции с предстоящите промени.

По отношение на мерките за развитие на адекватната организационна рамка за подобряване качеството на мобилността и развиване на виртуалната мобилност, голямо внимание се обръща на развитието на обучението за придобиване на ключови знания и умения за възрастни; интензифицира се езиковото обучение за възрастни, в т. ч. за професионални знания на чужди езици; използване, разпространяване и мултиплициране на резултатите от проекти по “ФАР”, “ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ”, “СОКРАТ”, “МИНЕРВА” и др.; популяризиране на европейските инструменти от рода на EUROPASS за прозрачност и мобилност на сертификатите за образование и професионална квалификация.

При политиките за осигуряване на по-висока мобилност на обучаващите за професионална квалификация възрастни се предвижда по Националната стратегия за продължаващо обучение да се развие система за повишаване на тяхната квалификация. Тъй като голяма част от обучаващите за професионална квалификация на възрастни са учители в училищата от образователната система, особено необходимо е те да преминават обучение за прилагане на принципите, подходите и методите на андрагогиката, както и обучение за актуализиране на знанията в конкретната дисциплина, с оглед актуалните потребности на работодателите от съвременна квалификация на работниците – насоки, заложи в европейските изисквания за качество на учителите. Системата за повишаване на квалификацията на учителите се гради върху принципа на доброволното участие. Учителите могат да се включват в различните форми на квалификация по собствено желание или по препоръка на работодателя (директора на училището), също и по препоръка на регионалния инспекторат по образование. Приоритетни групи, включвани във формите за повишаване на квалификацията с предимство са учителите по учебни направления и предмети, за които са въведени нови държавни образователни изисквания; педагогически кадри, които заемат нова за системата на народната просвета педагогическа длъжност и които преминават на нова педагогическа длъжност или се връщат на работа след прекъсване на учителския си стаж по специалността за повече от три учебни години. Предназначението на квалификационните програми е диференцирано съобразно длъжността, специалността и квалификационното ниво на

учителите. Специално внимание е отделено на програмите, свързани с професионалното израстване и кариерно развитие на учителите чрез придобиване на квалификационни степени.

Широкопрофилната подготовка, заложена в ДООИ за професионално обучение дава възможност за мобилност както в рамките на страната (регионална мобилност), така и в рамките на професионалното направление. Евентуално краткосрочно допълнително обучение или самоподготовка ще му бъдат достатъчни, за да се справя с дейности, типични за други професии в рамките на професионалното направление. За участващите в обучение за професионална квалификация възрастни са предвидени законови мерки за стимулиране на мобилността им като стипендии, осигуряване на средства за квартира и транспортни разходи, дневни разходи, учебни материали и др. Предвижда се тези мерки и възможности да се увеличават и разнообразяват в следващите години.

Увеличаването на средствата за финансиране обучението на безработни лица (от 200 лв. през 2002 г. на 450 лв. през 2003 г.) допринася за постигане на по-високо качество на резултатите от професионалното обучение. Така се създават условия за подобряване качеството на учебните програми и учебното съдържание, за включването в тях на допълнителни модули и теми, свързани с професионалната култура, комуникативни знания и умения, развитие на професионално значими личностни качества, които допринасят за повишена възможност за движение на работната сила между различните сектори, браншове и дейности на икономиката - важен фактор за професионална, квалификационна и териториална мобилност на работната сила.

Основните трудности в системата на образованието и обучението са от финансов характер и развитие на материално-техническата и дидактическа база. Финансирането чрез ваучърна система се основава на пренасочването на финансовия ресурс от директното субсидиране на училищата и университетите към самите потребители на услугата (ученици и студенти). Въвеждането на тази система се възпрепятства липса както на нормативна база, така и на добри практики в страната. Също така, необходимо е по-голямо популяризиране на стратегиите, политиките и конкретни документи от национален и европейски характер за състоянието и перспективите на образованието и обучението на всички нива и образователно-квалификационни степени, включително професионалното обучение на възрастни и професионално-квалификационното равнище на работната сила в Европа и света.

От гледна точна консолидиране на европейското измерение за образование, съществуват следните тенденции. В рамките на общото образование да се усвояват повече компетенции, необходими за реализиране на обучаваните на пазара на труда; отлагане на избора на професия в по-късна възраст (например след X клас); включване на професионална подготовка под формата на ЗИП или СИП в по-ниските класове, но така, че да предостави възможност на дадено лице да променя професията, по която желае да се обучава, без да е необходимо да учи допълнително. Нужна е промяна на ролята на учителя (от лектор на консултант), което включва обучение, свързано с новости в професионалната област, нови методи за преподаване, работа с компютър, Интернет, чужд език. По отношение на висшето образование – да бъде подобрена традиционната система на преподаване, базирана на лекции, с цел предоставяне на възможност на студентите за по-голяма самостоятелна подготовка и развиване на тяхното самостоятелно мислене и аналитичен подход при решаване на проблеми и вземане на решения. За това все още съществуват трудности при осигуряването на достъп до съвременна литература и учебници, включително и такива, написани на основните езици на ЕС. Предстои изграждане на информационна система за управлението на висшето образование като неразделна част от информационната система на отрасъл "Образование". Тази разработка ще повиши ефективността на управлението на системата на висшето образование и ще осигури необходимата информация за нуждите на националната статистика. Ще бъде създадена национална академична комуникационна мрежа, свързана с европейските мрежи за висше образование, която да обхване цялата информационна проблематика, свързана със студентския и научно-преподавателския обмен с висши училища в ЕС.

ИЗТОЧНИЦИ:

- [1] *Закон за народната просвета (ЗНП)*, обн. ДВ бр. 86 от 18.10.1991 г., последно изм. и доп. Бр. 40 от 14.05.2004 г.
- [2] *Правилник за прилагане на ЗНП*, обн., ДВ, бр. 9 от 11.11.2003 г.
- [3] *Закон за професионалното образование и обучение (ЗПОО)*, обн. ДВ, бр.68 от 30.07.1999 г., посл. изм. бр. 120 от 29.12.2002 г., посл. доп. бр. 29 от 31.03.2003 г.
- [4] *Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план (ЗСООМУП)*, обн. ДВ, бр. 67 от 27.07.1999г., посл. изм. и доп. бр. 40 от 14.05.2004 г.
- [5] *Национална стратегия за продължаващото професионално обучение за периода 2005-2010 г.*, приета с от МС през 2004 г.
- [6] *Национална стратегия за въвеждане на информационните и комуникационните технологии в българските училища*, приета с Решение на Народното събрание, ДВ., бр.21 от 2005г.
- [7] *Стратегия за борба с бедността и социалната изолация*, приета с решение на МС през 2003 г.
- [8] *Национален план за борба с бедността и социалната интеграция през 2005-2006 г.*, приет от МС, 10.03.2005 г.
- [9] *Проект на оперативна програма за "Развитие на човешките ресурси"* - част от Националния план за икономическо развитие за периода 2007-2013 г.
- [10] *Доклад на СБ на тема "Средното образование през 21 век: Нова насока, предизвикателства и приоритети"*, представен на семинар на "Реформа в средното образование", организиран от МОН и Световната банка, м. януари 2005 г.
- [11] *Закон за висшето образование*, обн., ДВ бр. 48 от 04.06.2004 г.
- [12] *Наредба за държавните изисквания към основните документи, издавани от висшите училища и Европейско дипломно приложение*, обн., ДВ бр. 75 от 12.08.2004 г.
- [13] *Наредба за прилагане на система за натрупване и трансфер на кредити във висшите училища*, обн., ДВ, бр. 89 от 30.09.2004 г.
- [14] *Наредба за държавните изисквания за организиране на дистанционна форма на обучение във висшите училища*, обн., ДВ бр. 99 от 02.11.2004 г.
- [15] *Закон за държавния бюджет на Р. България за 2005 г.*, обн., ДВ, бр. 115 от 30.12.2004 г.
- [16] *EUROSTAT*.
- [17] *Закон за насърчаване на заетостта*, обн., ДВ, бр. 112 от 29.12.2001 г.
- [18] *Национален план за действие по заетостта* (приет с РМС № 91 от 14 февруари 2005 г.)
- [19] *Закон за закрила при безработица и насърчаване на заетостта*, обн., ДВ, бр. 120 от 16.12.1997, отм., ДВ, бр. 67 от 29.07.2003.
- [20] *Национална стратегия за продължаващото професионално обучение за 2005-2010 г.*, приета с Решение на МС № 38.1 от 14.10.2004 г.
- [21] *Higher Education in Bulgaria: A Review for the Ministry of Education and Science*, Bahram Bekhradnia, Director, Higher Education Policy Institute, Oxford, UK, 2004 (http://www.minedu.government.bg/novini_new/doklad.rar)
- [22] *Национален доклад на Р. България по Меморандума за учене през целия живот*, София, 2003 г.
- [23] *Рамкови изисквания за разработване на държавни образователни изисквания по професии*, НАПОО
- [24] *Анализ за състоянието на обучението, провеждано от професионалните гимназии*, МОН, 2003 г.
- [25] *"Продължаващото професионално обучение в контекста на ученето през целия живот в България"* - доклад от партньорско посещение на Европейската фондация за обучение, 2004 г.
- [26] *Наредба № 5 от 14.05.2002 г. за нормите за задължителна преподавателска работа и нормативите за численост на персонала в системата на народната просвета* (ДВ, бр. 83 от 24.09.2004 г.)
- [27] **Проф. Д. Димитров**, редактор, *Висше образование 2001*, т. II, изд. на МОН, София, 2001
- [28] *Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления* (обн., ДВ, бр. 64 от 02.07.2002 г.)
- [29] *Наредба за държавните изисквания за придобиване на висше образование на образователно-квалификационните степени "бакалавър", "магистър" и "специалист"*, обн., ДВ, бр. 76 от 6.08.2002 г.
- [30] *Резолюция на Съвета на ЕС – съвместни изводи на Съвета и представителите на правителствата на държавите членки за общи европейски принципи за идентифициране и валидиране на неформалното и информалното учене*, Брюксел, май 2004 г.

- [31] *Списък на професиите за професионално образование и обучение.*
- [32] *Рамкови програми А за начално професионално обучение с придобиване на първа степен на професионална квалификация.*
- [33] *Рамкови програми Д за обучение по част от професия.*
- [34] *Рамкови изисквания за разработване на ДОИ за придобиване на квалификация по професии.*
- [35] *Правила за разработване на ДОИ.*
- [36] *Методически указания за разработване на ДОИ.*
- [37] *Наредби на МОН, публикувани в ДВ с утвърдени ДОИ по 33 професии.*
- [38] *Наредба № 5 от 29.12.1996 г. за условията за повишаване квалификацията на педагогическите кадри в системата на народната просвета и реда за придобиване на професионално-квалификационни степени.*
- [39] *Презентации на експерти, ангажирани от Световната банка на семинара “Реформа в средното образование” на 31.01.2005 г.*